

ІСТОРІЯ

УДК 94(38+477.7)''-01/-00''

АНТИЧНІ ДЕРЖАВИ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я У ДОБУ МІТРИДАТОВИХ ВІЙН

Й. Ф. Кобас Константин

Анотація. У статті розглянуто політико-правовий статус, стратегічне значення, ступінь залученості та роль античних держав Північного Причорномор'я у подіях римо-понтійських війн (89–85, 83–82, 74–63 рр. до Н. Х.). Зазначене дослідження базується на принципі історизму, системності і комплексності. Автором залучалися писемні, епіграфічні та археологічні джерела. Під час Мітридатових війн грецькі поліси Північного Причорномор'я, як складник Понтійської держави, були залучені до збройного конфлікту, відіграючи в ньому не останню стратегічну роль. Проте ступінь їх залученості був неоднаковим, оскільки залежав від кожного поліса окремо. Також значну увагу приділено чорноморському театру бойових дій та ролі полісного фактора в поразці й загибелі Мітридата.

Ключові слова: Північне Причорномор'я, грецькі поліси, Мітридат, Мітридатові війни, Понтійська держава, римляни.

Вступ. На межі III–II ст. до Н. Х. посилюється натиск варварських племен на грецькі поліси Північного Причорномор'я. Дії кочівників завдають значної шкоди господарсько-економічному розвитку чорноморських полісів, що призводить до їх послаблення. Розуміючи неможливість протидіяти сильнішому ворогу власними силами, поліси були змушені шукати допомогу ззовні. Єдиною силою, здатною їм зарадити, стала Понтійська держава, яка наприкінці II ст. до Н. Х. переживає період свого піднесення. На підставі попередньо укладених домовленостей понтійським правителем Мітридатом VI Евпатором (113–63 рр. до Н. Х.) у якості допомоги був надісланий експедиційний корпус під командуванням Діофанта. Під час серії успішних війн в 112–107 рр. до Н. Х. Діофант завдав нищівної поразки кримським скіфам, ліквідувавши пряму загрозу для полісів. Але водночас поліси потрапляють під протекторат Понтійської держави, поступово перетворившись на її частину. Так на політичній карті античної ойкумени постає Загальнопонтійська держава, для якої Чорне море стає внутрішнім басейном [2, с. 261]. Однак встановлення зв'язків з Понтом, що завершилися інтеграцією до його складу, зробило причорноморські держави заручником Мітридатових зовнішньополітичних авантур. Однією з подібних авантур стало зіткнення з Римською республікою, що переросло у серію тривалих і виснажливих війн, названих на честь Мітридата – Мітридатовими (89–85, 83–82, 74–63 рр. до Н. Х.). До цього збройного конфлікту в якості частини Понтійської держави були залучені і грецькі поліси Північного Причорномор'я, які в цьому протистоянні відігравали не останню роль. Самі ж Мітридатові війни мали переломне значення для історії причорноморських держав, визначивши наперед їх розвиток та подальшу долю.

Історіографія Мітридатових війн є доволі об'ємною, оскільки вказана тематика активно досліджується від XIX ст. Великий мітридатознавчий доробок належить видатним зарубіжним історикам-антикознавцям XIX–XX ст., серед яких особливо визначилися Т. Моммзен, Т. Рейнак, Е. Мейер, Г. Ферреро, М. Кастанья, А. Кальдеріні, Г. Бенгстон, А. Дугган та багато інших. У Радянському Союзі паралельно із західною мітридатознавчою школою утворилося своє сузір'я вчених, яке ні в чому не поступалося своїм зарубіжним колегам. Після розвалу СРСР усі доробки і досягнення радянської школи повністю перейшли у спадок Росії, де нині мітридатівські дослідження мають активне продовження. Серед радянських і російських антикознавців, які приділяли значну увагу у своїх працях Мітридату, його війнам з римлянами та становищу причорноморських полісів під владою понтійського царства, варто виокремити С. Жебелева, О. Голубцову, Л. Санікідзе, Д. Шелова, Д. Каллістова, О. Лордкіпанідзе, Є. Молева, П. Каришковського, С. Саприкіна, Ю. Виноградова, В. Горончаровського, Л. Наумова. В незалежній Україні системні дослідження в галузі мітридатознавства, на відміну від низки зарубіжних країн, не проводилися на системному рівні. Це не означає, що українські антико-

знавці взагалі оминали понтійський період історії північнопричорноморських полісів. Навпаки, він знайшов своє відображення в узагальнюючих працях з історії еллінських Надчорноморських держав і монографіях, присвячених конкретним полісам або якимось окремим явищам, безпосередньо пов'язаних з ними. До таких треба віднести праці П. Каришковського, В. Анохіна, В. Зубаря, А. Русяєвої, К. Колесникова. Проте сам понтійський період, а особливо участь полісів у війні на боці Мітридата, розглядаються побіжно. Ці події, не вдаючись у деталі, зазвичай розглядають у якості проміжного етапу, що передував римському проникненню і подальшій військовій присутності у Причорноморському регіоні. Внаслідок такої традиції лишається низка питань, пов'язаних зі ступенем залученості полісів до конфлікту, їх прямою участю, внутрішнім становищем, а також Чорноморським театром бойових дій.

Пропоноване читачу дослідження не претендує на вичерпність. Воно більше покликане актуалізувати мітридатівську проблематику в Україні. Метою дослідження є визначення ролі північночорноморських полісів для Мітридата, оцінка їхньої залученості до збройного протистояння з Римом. Автор намагатиметься висвітлити та оцінити події на Понтійському театрі воєнних дій часів третьої римо-понтійської війни (74–63 рр. до Н. Х.).

Дослідження. Після придушення повстання під проводом Арістоніка на теренах колишнього Пергамського царства у 129 р. до Н. Х. римляни починають закріплюватися у Малій Азії. Наслідком цього стало утворення ними окремої провінції Азія. До початку I ст. до Н. Х. їхня присутність у цьому регіоні стає доволі відчутною. Подібне явно не влаштувало молодого понтійського володаря Мітридата VI Евпатора (132–63 рр. до Н. Х.), для якого малоазійський півострів був сферою власних інтересів. Тому між обома державами починає відчуватися напруга, що врешті-решт вилилася у пряме зіткнення, відоме в історіографії як Мітридатові війни. Зазначений збройний конфлікт із трьох війн, які тривали протягом всієї першої половини I ст. до Н. Х. (89–85, 83–82, 74–63 рр. до Н. Х.), став епохальною подією не лише для Римської республіки і Понтійської держави, а й для всього елліністичного світу. Зазначені війни були масштабними як для збройних конфліктів античної доби. До них були залучені різні суб'єкти міжнародних відносин, зокрема й грецькі поліси Північного Причорномор'я, що, як частина Понтійської держави, воювали на боці Мітридата Евпатора.

Воєнне зіткнення Мітридата з римлянами не було чимось стихійним. Йому передувало тривале планування і підготовка, які ретельно здійснював Мітридат. Ще на етапі підготовки до війни дає про себе знати важливий стратегічний потенціал полісів Північного Причорномор'я. Причорноморські поліси були важливим джерелом для постачання ресурсів, конче необхідних понтійському війську. Насамперед це стосувалося зерна, зокрема пшениці, експорт якої був основною статтею доходів полісної економіки протягом усього періоду античності. За свідченнями грецького географа Страбона, від північнопричорноморських полісів Мітридат щорічно отримував 180 000 медимів хліба [Strab. VII. 4, 6]. На основі підрахунків С. Саприкіна, подібні хлібні поставки давали змогу прогодувати до 36 000 воїнів, що становило більшу половину усієї понтійської регулярної армії. Крім сировинних, причорноморські держави могли стати важливим джерелом для поповнення людських ресурсів. Це стосувалося насамперед постачання найманців як з-поміж власних громадян, так і сероєд місцевих варварських племен, які за необхідності могли поповнити ряди понтійського війська. Наявність у деяких причорноморських держав, як у випадку з Боспором Кіммерійським, потужного флоту та суднобудівної матеріально-технічної бази підвищувало стратегічну роль полісів напередодні війни. Окрім грецьких держав, значну роль відіграла і варварська периферія, з якою мітридатові емісари почали встановлювати контакти, вбачаючи у варварах природних союзників у боротьбі супроти римлян.

У 89 р. до Н. Х. Мітридат розпочав бойові дії проти римлян, завдавши їм низку поразок і оволодівши Малою Азією. Згодом Мітридат переніс бойові дії до Еллади, мотивуючи це визволенням еллінів з-під римського ярма. Так почалися перша мітридатова війна, подіям якої ще за доби античності було присвячено чималу кількість історичних праць, серед яких чільне місце посідають твори Феофана Мітіленського, Плутарха, Аппіана Олександрійського, Діона Кассія та Мемнона, що слугують основними джерелами для реконструкції зазначених подій.

Незважаючи на значний обсяг писемних джерел, присвячених Мітридатовому протистоянню з римлянами, участь північнопричорноморських полісів у ньому не відображена зовсім або згадується лише фрагментарно. Однак на підставі інших різновидів джерел, зокрема епіграфічних, можна зробити висновок, що грецькі поліси Північного Причорномор'я брали участь у збройному конфлікті, проте ступень їхньої залученості був неоднаковим.

Античні держави Чорномор'я ще під час першої Мітридатової війни (89–85 рр. до Н. Х.) брали активну участь у бойових діях проти римлян. Зокрема це стосується Боспору, військового флот якого увійшов до складу понтійської ескадри, що брала участь у бойових діях проти римського і родоського флотів в Егейському морі у 88–87 рр. до Н. Х. Також до конфлікту був залучений загін найманців з Фанагорії, особовому складу якого декретом ради і народу Фанагорії у 88/87 р. до Н. Х. надали право громадянства і низку пільг. Очевидно, на початковому етапі війни ця бойова одиниця діяла доволі успішно, і саме цим можна пояснити згаданий правовий акт з боку поліса [3, с. 104–105; 2, с. 203]. Херсонес Таврійський також брав участь в антиримських акціях часів першої Мітридатової війни, попри те, що його збройні сили були незначними. Ступінь залученості у війні Ольвії залишається невідомою через брак відповідних джерел. На думку історика Костянтина Колесникова, Ольвія за Мітридата не відгравала особливої ролі в його стратегічних планах, тому тихенько вийшла з під-його влади [2, с. 165]. Тіра взагалі не брала участі в конфлікті через слабкість своїх зв'язків із Понтом. Тож не дивно, що вона повністю вийшла зі сфери його впливу вже після перших поразок, завданих римлянами понтійцям, внаслідок чого відбувся перелом на користь римлян і укладання Дарданської мирної угоди (85 р. до Н. Х.) Після прибуття в Елладу військ під командуванням Луція Корнелія Сулли у 87 р. до Н. Х. стратегічна ініціатива поступово переходить на шальки терезів римлян. Скоро понтійські війська зазнають поразки і будуть змушені полишити Балканський півострів, евакуювавшись назад до Малої Азії. Саме там за ініціативою Сулли та понтійського полководця Архелая у 85 р. до Н. Х. був укладений Дарданський мир, за яким Понтійська держава зберігала свій *status quo*, але була змушена сплатити римлянам контрибуцію розміром 300 талантів. Крім того, Мітридатові заборонялося мати у своєму розпорядженні значні військово-морські сили, а також зазіхати на територію Малоазійського півострова, який відтепер ставав сферою римських інтересів.

Зрозуміло, що подібний розвиток подій не влаштовував насамперед Мітридата та «яструбів» з його оточення, тому подальше зіткнення з римлянами було неминучим і вилилося у другу Мітридатову війну (83–82 рр. до Н. Х.), початок якої був спровокований самими римлянами. Друга Мітридатова війна не привела до повної перемоги жодної з воюючих сторін. Швидкоплинний характер кампанії і її обмеженість теренами Каппадокії зробили неможливою участь у ній північнопричорноморських полісів. Однак вирішальна битва з Римом, у якій античні поліси Надчорномор'я зіграють не останню роль, була ще попереду. Важкі наслідки поразки давали про себе знати, оскільки користуючись ослабленням Мітридата зі сфери його впливу, як згадувалося вище, виходять Тіра і Ольвія. Останню після виведення понтійського гарнізону вже нічого не тримало у сіммахії, яка все більше набувала рис окупаційного режиму. Не оминув скористатися нагодою і Боспор, який при бл. 83 р. до Н. Х. [3, с. 108] повстає проти Мітридата, на деякий час вийшовши зі складу Понтійської держави. Тут, очевидно, не обійшлося без діяльності римської розвідки, місце та роль якої у зазначених подіях не оцінена в історіографії в належний спосіб. Ситуація, яка склалася на Боспорі, скувала основні сили Мітридата, на деякий час відтермінувавши поновлення ним бойових дій. Тому, перш ніж готуватися до чергового зіткнення з римлянами, понтійському правителю довелося наводити порядок у своїх володіннях. Зібравши значні військові сили, Мітридат при бл. у 80 р. до Н. Х. зміг поновити свою владу над Боспором. Поновлення влади супроводжувалося воєнними діями, про що свідчать виявлені археологічними розкопками сліди руйнувань на території європейської хори Боспору. Після відновлення влади на Боспорі було скасовано колишні автономні права, створено систему невеликих фортець-катоїкій, що були поселеннями військово-господарського типу. Гарнізони катоїкій, які складалася з еллінізованих варварських племен, вірних Мітридату, тримали під контролем місцеве населення і протиставлялися грецьким по-

лісам, користуючись певними перевагами автономії [4, с. 138–139]. Водночас було введено пряме управління з боку царської адміністрації, свідченням чого став факт запровадження посади намісника, яку обійняв син Мітридата VI – Махар.

Після приборкання Боспору і відновлення там своєї влади Мітридат починає ретельну підготовку до чергової війни з римлянами. Він встановлює зв'язки з вождями навколишніх варварських племен і, з метою створення на основі кровних зв'язків стійкого антиримського союзу, видає заміж за їхніх синів своїх численних дочок. Також він закладає на потужних суднобудівних верфях Боспору велику кількість військових кораблів, переважно трієркатафрактів – найпоширеніших типів тогочасних військових суден [5, с. 90; 2, с. 98]. Внаслідок цих заходів чисельність понтійського флоту, за даними Аппіана [App., Mithr. 13, 23–24] збільшується до 400 бойових кораблів. Підготовка до конфлікту відбилася на запровадженні податків, якими були обкладені поліси. А це не вкладалося у першочерговий зміст Понтійської держави, яка репрезентувала себе як Надчорноморська панеллінська сіммахія.

У 74 р. до Н. Х. починається чергова фаза збройного конфлікту. Поштовхом до нього послугували зазіхання Мітридата на територію Віфінського царства після смерті царя Нікомеді IV Філопатра (94–74 рр. до Н. Х.), яка на підставі «заповіту» покійного закріплювалася за римлянами. Ці зазіхання врешті-решт призвели до тривалого 10-річного конфлікту, який не обмежився лише півостровом Мала Азія, а й певною мірою зачепив район південного і північно-східного Причорномор'я. Як і у попередньому конфлікті, на початках Мітридат провадив успішні наступальні дії, однак після прибуття легіонів під командуванням консула Луція Лукулла стратегічна ініціатива поступово схилялася на бік римлян. Внаслідок серії успішних наступальних дій Лукулла театр війни було перенесено до південного узбережжя Чорного моря та на терени самої Понтійської держави. До бойових дій, як і попереднього разу, були залучені Північнопричорноморські поліси. Так Херсонес Таврійський та Феодосія в 72 р. до Н. Х., відгукнувшись на заклик про допомогу від обложеної легіонами Лукулла Гераклії Понтійської, здійснювали протягом всього періоду облоги постачання оточених провізією. Також у зіткненнях із римськими кораблями, очевидно, брав участь і боспорський флот. У рядах армії Мітридата воювали багато найманців з числа кочових племен Причорномор'я і Приазов'я (меотів, колхів, синдів, бастарнів, геніюхів, скіфів, фракійців та ін.), а разом з ними найманці-елліни з північнопричорноморських полісів. Про участь полісних збройних сил, які на той час продовжували зберігати свою класичну форму ополчення, нам невідомо через брак відповідних джерел. Мітридат Евпатор, зазнаючи поразки за поразкою, був змушений покинути територію Понту, знайшовши прихисток у свого зятя, вірменського царя Тиграна II Великого. Мітридат намагався заручитися його підтримкою у боротьбі з римлянами, проте спроби виявилися марними. Поразка ж у битві при Дастірі у 66 р. до Н. Х. від нового римського головнокомандувача Гнея Помпея, фактично ознаменувала початок кінця понтійського володаря. Тому, зрозумівши подальшу неможливість ведення боротьби на території Понту і Каппадокії, Мітридат разом із тритисячним загоном, рухаючись вздовж узбережжя Чорного моря, відступає на територію Боспору [7, с. 80, 87], який на той момент був єдиним залишком його колишніх володінь. Тим часом боспорський намісник Махар переходить на бік римлян, надаючи їм підтримку шляхом постачання провізії, а азійська частина Боспору (суч. Таманський п-в, РФ) виходить з-під підпорядкування Мітридата. Тому, повернувшись на Боспор у 65 р. до Н. Х., Мітридат спершу наводить там лад за допомогою терору. Син-зрадник, настраханий можливою розправою з боку батька, тікає до Херсонесу, де згодом вкорочує собі віку, а на Азійському Боспорі знову поновлюється царська влада.

Завершивши впокорення своїх володінь, Мітридат Евпатор вступає у перемовини з Помпеєм. Зазначені перемовини не привели до остаточного замирення сторін, оскільки Помпей зажадав повної капітуляції Мітридата, на яку останній не пішов би за жодних обставин. Тому розлючений Мітридат розпочинає підготовку до грандіозного походу проти римлян. Він прагнув, подібно до Ганнібала Барці (247–183 рр. до Н. Х.), перенести бойові дії безпосередньо на територію Апеннінського півострова, вважаючи, що тільки так можна переломити перебіг війни на свою користь. Задля реалізації подібних планів Мітридат укладає низку союзних

угод із місцевими варварськими племенами, заготовляє значні обсяги матеріалів і провізії, будує облогові машини та ініціює масову мобілізацію до війська – як вільних громадян, так і рабів – на умовах надання останнім свободи. Цими діями цар налаштував проти себе нечисленний, але доволі впливовий прошарок великих землевласників, а також значну частину боспорської політичної еліти. Внаслідок цих заходів чисельність понтійської армії була збільшена до 36 000 чол. Однак Мітридат вже давно втратив здатність адекватно сприймати реальність, тому він не міг усвідомити, що десятирічний збройний конфлікт згубно позначився на становищі Херсонеса Таврійського і Боспору Кіммерійського. Економіка вказаних держав перебувала у кризі внаслідок стягнення значних податків, що ставали справжнім тягарем. За даними Страбона, вони були змушені платити Мітридату данину у розмірі 200 талантів срібла [Strab. VII. 4, 6], обсяг якої після прибуття Мітридата на Боспор неухильно зростає. Варто згадати і свавілля податкових чиновників та згубні наслідки морської блокади Кримського і Таманського узбережжя, здійсненої Гнеєм Помпеєм. Саме вона несла найбільшу шкоду, унеможлививши будь-які торгові перевезення, що здійснювалися здебільшого морем. Це призвело до занепаду торгівлі й ремесла, а будь-які спроби прориву блокади були марними. Землетрус 63 р. до Н. Х., що завдав значних руйнувань Пантікапею та іншим містам Європейського Боспору, лише поглибив кризову ситуацію. Проте римляни не скористалися сприятливою нагодою для безпосереднього перенесення бойових дій на територію виснаженого війною Боспору, оскільки на заваді подібним акціям стояла потужна система берегових укріплень, збудована Мітридатом у процесі реалізації заходів із посилення оборони узбережжя своїх боспорських володінь. Тому вони вирішили обмежитися продовженням блокади. Але попри відсутність прямих бойових зіткнень на своїй території, північнопричорноморські поліси через скрутне внутрішньоекономічне становище, а також внаслідок постійних обмежень своїх суверенних прав понтійськими властями, абсолютно не хотіли і просто не могли брати участь у будь-яких подальших антиримських авантюрах, не бажаючи бути розмінною картою в руках Мітридата. Тому серед їх громадян шириться невдоволення мітридатовою політикою, яке доволі швидко переростає у протестний рух. Першою у 63 р. до Н. Х. повстає Фанагорія, до якої за наказом Мітридата було введено загін варварів-найманців. Фанагорійці на чолі з лідером повстання Кастором перебили загін і взяли владу в полісі у свої руки. Повсталіх фанагоріотів підтримали Феодосія, Херсонес Таврійський, Німфей та інші поліси. Хвилювання охопили навіть боспорську столицю Пантікапей. Проти Мітридата визріла змова, яку організував його син Фарнак. Юний царевич, заручившись підтримкою римлян-дезертирів, які воювали на боці Мітридата, починає повстання, проголосивши себе царем. 68-річний Мітридат VI Евпатор, зражений усіма, боячись бути виданим римлянам, був заколотий своїм вірним зброєносцем галлом Бетоїтом. Так закінчив свій земний шлях найзаклятіший римський ворог та останній величний правитель епохи еллінізму, який не побоявся кинути виклик могутньому Риму. Після смерті Мітридата Фарнак надсилає Помпееві до Сінопи тіло свого батька, а також розпочинає з ним переговорний процес, результатом якого стала мирна угода, що завершила епоху Мітридатових війн. За умовами угоди Фарнак (63–47/46 рр. до Н. Х.) визнавався царем з титулом «друга і союзника римлян»; за ним закріплювалася територія Боспору і Херсонесу Таврійського, однак всі інші території, якими володів Мітридат у Малій Азії та Колхиді, переходили до складу Римської держави та до володінь союзних римлянам царів; Фанагорії за те, що вона повстала першою проти влади Мітридата, було надане право елевтерії, яке закріплювало за полісом його суверенний статус.

Так завершилися Мітридатові війни, наслідком яких стало поширення римської влади на територію Малої Азії і Південного Кавказу, а також початок римського проникнення і поступового закріплення в Причорноморському регіоні. Римська Республіка, перебуваючи на піку свого піднесення, трансформувалася у Римську імперію, яка ще формально не була проголошеною. Зі зміною політичної кон'юнктури причорноморські поліси починають встановлювати торговельні зв'язки з римлянами, які доволі скоро переростуть у політичні. Поразка Мітридата спонукала варварські племена до поновлення своїх набігів на чорноморські поліси, внаслідок чого останні були змушені знову шукати допомогу ззовні. Проте відтепер вони

зверталися вже до нової політичної сили – Римської імперії, що врешті-решт призведе до римського закріплення і подальшої військової присутності в Північному Причорномор'ї, що відбуватиметься у II–IV/V ст. після Н. Х.

Висновки. Грецькі поліси Північного Причорномор'я, зазнаючи систематичних набігів варварських племен, мусили звернутися по допомогу до понтійського правителя Мітридата VI Евпатора. Надавши допомогу полісам, Мітридат зміг на підставі попередньо укладених двосторонніх угод інтегрувати їх до складу Понтійського царства. Результатом цього стало виникнення панеллінської чорноморської держави, яка на початках мала форму сіммахії. З початком збройного зіткнення з римлянами у 89 р. до Н. Х. грецькі поліси, як частина понтійської держави, були залучені до конфлікту на всіх його етапах (89–85, 83–82, 74–63 рр. до Н. Х.). Під час протистояння вони відігравали роль стратегічної сировино-ресурсної бази. Ступінь залученості Північнопричорноморських полісів був неоднаковим і варіювався залежно від сили зв'язків із метрополією (Понтом) та можливостей кожного окремого полісу. Римська розвідка з метою підризу тилу понтійців всіляко підігрівала різні антимиридатівські настрої, які переростали у виступи, внаслідок чого у 83 р. до Н. Х. з-під влади Понту на короткий час вийшов Боспор. Важливу роль у подіях війни відігравала варварська периферія, яка виступала основним союзником Мітридата у його боротьбі проти римлян, залишаючись основним, проте не єдиним, постачальником найманців до складу понтійських збройних сил. Чорноморські бойові дії відбувалися під час подій третьої Мітридатової війни (74–63 рр. до Н. Х.). Однак основні бойові дії тривали в його південній частині, тоді як у північній римляни обмежилися запровадженням морської блокади і локальними сутичками з окремими суднами. Крах Мітридата став можливим лише завдяки невдоволенню і консолідації сил усіх громадян причорноморських полісів, які повстали проти його деспотичного правління. Повстання полісів поставило крапку на амбітних планах і житті самого Мітридата, а також посприяло завершенню затяжного конфлікту, від якого втомилися обидві сторони.

Annotation. The article examines the political and legal status, strategic significance, degree of involvement and role of the ancient states of the Northern Black Sea Region in the events of the Roman-Pontic Wars (89–85, 83–82, 74–63 B. C.). The study is based on the principle of historicism, systematicity and comprehensiveness. The author used written, epigraphic and archaeological sources. During the Mithridatic Wars, the Greek policies of the Northern Black Sea Region, as part of the Pontic state, were involved in the armed conflict. During the Mithridatic Wars, the Greek policies of the Northern Black Sea region, as a part of the Pontic state, were involved in the armed conflict, playing a significant strategic role in it. However, the degree of their involvement was not the same, as it depended on each policy separately. Also, considerable attention is paid to the Black Sea theatre of hostilities and the role of the policy factor in the defeat and death of Mithridates.

Keywords: Northern Black Sea, Greek polis, Mithridates, Mithridatic Wars, Kingdom of Pontus, Romans.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Страбон. География: в 17 книгах / пер. Г. А. Стратановского, ред. С. Л. Утченко. Москва: Наука, 1964. 943 с.
2. Колесников К. На краю ойкумени: Еллінські військові традиції на українських землях Причорномор'я: від заснування перших поселень до перших століть християнської ери (VII ст. до н. е. – IV ст. н. е.). Київ: Темпора, 2021. 312 с.
3. Анохин В. А. История Боспора Киммерийского. Киев: Одигитрия, 1999. 247 с.
4. Зубарь В. М., Зинько В. Н. Боспор Киммерийский в античную эпоху. Очерки социально-экономической истории. Боспорские исследования. Вып. XII. Симферополь-Керчь, 2006. 304 с.
5. Петерс Б. Г. Морское дело в античных государствах Северного Причерноморья. Москва: Наука, 1982. 210 с.
6. Аппиан. Римские войны. Санкт-Петербург: Алетейя, 1994. 784 с.
7. Воскресенский А. П. Об отступлении Митридата Евпатора на Боспор. *Проблемы истории, филологии, культуры.* 2016. № 4. С. 79–90.